

Vergeet dat zigeunermeisje
door Ezra de Haan

Jacques Thönissen (Herten, Limburg 1939) emigreerde op zijn tweeëntwintigste naar Aruba. Na een lange carrière in het onderwijs begon hij te schrijven. Drie Arubaans-Caraïbische romans (*Tranen om de ara*, *Eilandzigeuner* en *De roep van de troepiaal*) en diverse kinder- en jeugdboeken zijn het resultaat. *Devah*, een magisch-realistisch verhaal over de mysterieuze zigeunerin Devah verschijnt vervolgens in 2010. *Onder de watapana*, een bundel Arubaanse verhalen komt in 2013 uit. *Sarah de Zwarte Madonna* is wederom een roman waarin zigeuners een belangrijke rol spelen.

Sarah de Zwarte Madonna is niet alleen een roman waarin het vooroorlogse leven van Limburgers en zigeuners tot leven komt maar ook een eerbetoon aan Meneer T, de codenaam van de vader van de auteur. Gedurende de bezettingsjaren wist hij, als hoofd van de arbeidsbemiddeling in Roermond, voor honderden landgenoten tewerkstelling in Duitsland te voorkomen. Ook slaagde hij erin enkele zigeunerfamilies uit handen van de Grüne Polizei te houden. Deze daden van verzet werden met het Verzetshedenkingskruis beloond. Het verwerken van de daden van zijn vader is uiterst subtiel gedaan. Meneer T is een romanpersonage in het boek geworden, slechts belangrijk door zijn daden, niet door zijn achternaam. De schrijver voelt zich tevens betrokken bij de geschiedenis van de zigeuners. Tijdens een interview bleek hij ooit verliefd te zijn geweest op een zigeunermeisje en wellicht is dat de reden dat hij erover blijft schrijven.

Sarah de Zwarte Madonna speelt zich voor het grootste deel af in een denkbeeldig dorp in Midden-Limburg. Het is een wereld die compleet verdwenen is. Er is sprake van rangen en standen, voor rentmeesters buigende boeren, rondtrekkende zigeunerfamilies en, later in de roman, de verstrekkende gevolgen van de bezetting van Nederland door de Duitsers. Als lezer krijg je het gevoel dat het leven zoals het eeuwenlang was geweest werd weggevaagd om nooit meer hersteld te mogen worden. Het verhaal geeft je een nostalgisch gevoel, vooral omdat er, ondanks de problemen die ook die dagen kende, zoveel rust in die wereld lijkt te heersen. Het verhaal maakt

duidelijk dat zigeuners als seizoenarbeiders tijdelijk deel van de gemeenschap uitmaakten. Daarnaast waren ze ook van andere markten thuis.

Voor de duur van hun verblijf trok de bonte groep zigeuners elke dag naar het dorp, een tweetal kilometers verderop. De vrouwen probeerden hun koopwaar, bestaande uit kammetjes, krulspelden, naaispullen, keukengerei, haakwerk, drankjes en kruiden tegen allerlei kwalen, aan de huisvrouwen te slijten. De mannen boden zich aan als messenslijper, mandenvlechter, ketellapper, wonderdokter voor het vee, of als reparateur van paardentuig en zadels.

Je ontkomt er niet aan in deze roman aan de rijke beelden van de film *Novecento* te denken. Alleen speelt het zich nu in Limburg af en is er sprake van de indertijd haast onmogelijke vriendschap en liefde tussen Limburgers en zigeuners. En dan is er nog Jalena, een vrouw die, ondanks de beschuldiging van kwakzalverij, regelmatig wordt bezocht wanneer dorpsbewoners met kwalen zitten waarop ze geen antwoord weten. De roman ontleend zijn titel aan Sarah, de Zwarte madonna, een zigeunerheilige, aan wie deze Jalena haar magische krachten ontleende. Ze zorgt voor het wonder dat Ankie, kreupel geworden door de val met haar paard, weer lopen kan. De jonge vrouw gelooft voortaan heilig in de krachten van Sarah en belooft dat ook uit te dragen. Wanneer ze de Zwarte Madonna een plek in haar kamer en later in haar leven geeft, is dat voor haar ouders en later meneer pastoor reden genoeg om een discussie met haar aan te gaan.

De boerin riep hysterisch uit: 'Die zigeunerin sleept jou mee in de afgoderij. Misschien heeft de duivel al bezit van je genomen. Waarom ben je in godsnaam naar dat mens gegaan! Ze is een oplichtster!

'Moeke, door haar ben ik genezen! Dat heeft niets met oplichten te maken en er is echt geen duivel bij te pas genomen.'

'je hebt zelf verteld dat je hand in hand met haar voor dat afgodsbeeld gebeden hebt. Dat is heiligschennis mijn kind. Ik ga meneer pastoor om hulp vragen. De duivel moet uit je ziel verdreven worden.'

Uit bovenstaande passage kun je meteen de toon van deze roman opmaken. Het gaat om een denken en handelen dat we gelukkig achter ons hebben

liggen. En het verklaart ook waarom de auteur koos voor het woord zigeuners in plaats Roma of Sinti. In die dagen maalde men er nog niet om of men discrimineerde. Pas toen de vervolging van deze mensen voor iedereen duidelijk werd kwam er een kentering in dit denken. Ook doordat zigeuners en jongeren die weigeren voor Duitsland te gaan werken gezamenlijk moesten onderduiken.

Leden van de Grüne Polizei drongen het erf op en stormden naar de behuizing van de zigeunerfamilies. Met bajonetten op de geweren doorzochten ze de huifkarren en tenten. Mannen, vrouwen en kinderen moesten zich buiten opstellen, waarna ze in de laadbak van een gereedstaande legerauto werden gedirigeerd. De zigeuners kregen niet eens de kans zich tegen de kou te kleden. Yosèf, de familieoudste, weigerde uit zijn woonwagen te komen, waarop de Duitsers hem naar buiten sleurden en ter plekke doodschoten. Zonder zich verder om zijn lichaam te bekommeren, vertrokken ze.

Interessant is ook de rol van Boudewijn, de zoon van de rentmeester, in deze roman. Hij heeft een oogje op de mooie boerendochter Ankie en kan zich alles veroorloven. Zijn vader heeft immers het beheer over de meeste landerijen van de streek en woont in een burcht net even buiten het dorp. Steeds weer merk je de gevolgen van alle roddel en achterklap. Of Ankie nu met een zigeuner danst of met Boudewijn rondrijdt, het maakt niet uit. Iedereen heeft er wel iets over te zeggen of op te merken. Jacques Thönissen past er echter voor om van stereotiep denken uit te gaan. Zelfs sommige Duitsers vertonen menselijke trekjes tijdens de donkere dagen van de bezetting. Terwijl Limburgers, en zigeuners, ook hun goede en slechte kanten laten zien. Daarmee is *Sarah de Zwarte madonna* een eerlijke weergave van een lang vervlogen wereld, opgebouwd uit anekdotes en verhalen die de geschiedenis van Noord-Limburg en die van de zigeuners die er ooit rondtrokken, met grote verve vastlegt.

Bron: met toestemming overgenomen van Literatuurplein.nl